

رویدادها و رویکردهای حوزه امنیت انسانی

دکتر سلمان صادقی‌زاده *

اشاره:

امنیت انسانی در حوزه مطالعات امنیت به رویکردی نسبتاً جدید اشاره دارد که در آن با توجه به نقش اساسی انسان در جوامع پسا صنعتی، تأمین امنیت سوژه انسانی در زمره مهمترین دغدغه‌های دولت-ملت‌های مدرن قرار گرفته تا جایی که کامیابی و فروماندگی در این عرصه یکی از مهمترین معیارها در تعیین شاخص شکست‌دگی دولت‌ها تلقی می‌شود. در نوشتار حاضر تلاش می‌شود تا با اشاره به مهمترین رویدادهای رخ داده اخیر در حوزه مزبور، رویکردهای اتخاذ شده در قبال این حوادث مورد بررسی قرار گرفته و راهکارهایی متناسب با آنها ارائه گردد.

مقدمه

اگر امنیت را از حیث کیفیت تأمین در سه سطح فرض کنیم؛ یک سطح از امنیت به صورت منفعل تأمین می‌شود. یعنی آسیب و ناامنی در جامعه وارد و ایجاد می‌شود و نظام اجتماعی-سیاسی منفعلانه در جهت رفع آن اقدام می‌کند، مانند کشف جرائم و مجازات مجرمین که عمدتاً دستگاه‌های پلیس، اطلاعات و قضایی مسئول کنترل این ناامنی‌ها و تأمین امنیت هستند. سطح دیگری از امنیت به صورت پیشگیری تأمین می‌شود. یعنی قبل از بروز ناامنی، نظام اجتماعی و سیاسی، فعال وارد شده و از ایجاد مؤلفه‌های ناامنی ممانعت می‌کنند. پیشگیری از وقوع جرم و اعمال مکانیزم‌های بازدارنده، نمونه‌هایی از این نوع تأمین امنیت است. سطح دیگری از امنیت نیز وجود دارد که به صورت فرافعال تأمین می‌شود. یعنی از حالت امنیت سلبی خارج و امنیت از نوع ایجابی آن تولید می‌شود. در این نوع از تأمین امنیت، جامعه احساس ناامنی نمی‌کند ولی آگاهی به شاخصه‌هایی که امنیت برتری، -مؤلفه‌هایی که در ارتقای کیفیت زندگی افراد مؤثر است،- را فراهم می‌کند نیز در محیط وجود ندارد. بنابراین برای تولید این نوع از امنیت نیاز به تلاش فکری، علمی و پژوهشی است، به طوری که شاخصه‌ها و مؤلفه‌هایی شناسایی و تولید شود که نشان‌دهنده وضعیت جدید و مطلوب بوده و بر اساس آن بتوان به ارزیابی وضع موجود امنیت جامعه پرداخت. با توجه به این تعاریف باید امنیت انسانی را در زمره فرافعال قرار داد که تأمین آن نیاز به بررسی و پژوهش‌های

نظری مناسب دارد. لذا بررسی رویدادهای حوزه امنیت انسانی، واکاوی رویکردهای معطوف به آن و ارائه راهبردهای متناسب جزء انفکاک ناپذیر از حوزه مذکور تلقی می‌شود و نوشتار حاضر برای تأمین این هدف با تأکید بر تهدیدات رخ داده در دو ماه گذشته، به نگارش درآمده است.

نظام سلامت

در بهمن و اسفندماه ۹۴ در دو حادثه مجزا، استفاده از کپسول اکسیژن اشتباهی در دو بیمارستان موجب صدمه جدی به یک بیمار و مرگ یک نوزاد شد. آنچه در این رابطه حائز اهمیت بسیار است، نگاه موردی به این رخداد تلخ نیست، بلکه با نگاهی فراگیرتر در خواهیم یافت که در سال‌های اخیر به تناوب مواردی از این دست به وقوع پیوسته که این خود می‌تواند نشانگر ضعف‌های اساسی در ساختار نظام سلامت کشور باشد. به نظر می‌رسد آنچه که موجب این رخدادها تلخ می‌گردد را باید برخاسته از سردرگمی ساختاری در نظام سلامت کشور دانست. به واقع، نظام سلامت در کشورمان، ترکیبی از نظام خصوصی سلامت و نظام دولتی بوده و همین اختلاط موجب شده است تا شاهد کیفیت نامطلوب خدمات در بیمارستان‌های دولتی باشیم.

نظام سلامت در ایران امروز نه دولتی و نه خصوصی است و این امر خود به نامشخص بودن نهاد متکفل سلامت در کشور منتج شده است. با توجه به گسترش مناطق شهری و همچنین ضعف قابل توجه زیرساخت‌های بهداشتی و درمان کشور که قدیمی بودن تأسیسات بهداشتی به ویژه بیمارستان‌های دولتی تنها یکی از نمونه‌های این امر به شمار می‌رود، دولت مؤظف است تا به عنوان قوی‌ترین نهاد سیاسی در کشور به منظور پر کردن خلاءهای موجود در این بخش وارد صحنه شود. به نظر می‌رسد در برهه کنونی سیاست‌های نئولیبرال به دو دلیل نمی‌توانند راهگشا باشند: نخست

* همکار علمی پژوهشکده مطالعات راهبردی

دامنه بیماری ایدز

آمارهای دولتی نشان می‌دهد به‌طور میانگین از سال ۱۳۸۸ تا به امروز هر سه‌ماه یک‌بار ۵۰۰ نفر به جمع مبتلایان به بیماری ایدز در کشور افزوده می‌شوند. رئیس اداره کنترل ایدز و بیماری‌های آمیزشی وزارت بهداشت در فرودین ماه اعلام کرد که از سال ۶۷ تا اول مهرماه ۹۴، ۳۰ هزار و ۱۸۳ مورد بیماری ایدز شناسایی شده است که ۶۷ درصد انتقال از طریق اعتیاد تزریقی و ۱۸ درصد از طریق کنترل‌نشده جنسی صورت گرفته است. از میان کل موارد ابتلا به ایدز در سال ۹۳ نیز، ۴۱ درصد از طریق اعتیاد تزریقی و ۳۶ درصد از طریق رابطه کنترل‌نشده جنسی صورت گرفته است. همچنین ۱۵ درصد از کل آمار افراد مبتلا به ایدز از سال ۶۷ تا ۹۴ را زنان و ۸۵ درصد را مردان تشکیل داده‌اند. این در حالی است که این معضل با توجه به افزایش میزان ابتلا به ایدز از طریق روابط کنترل‌نشده جنسی، فقدان آموزش در مورد خطرات روابط جنسی کنترل‌نشده که به دلیل مختصات فرهنگی جامعه، به صورت مؤثر و فراگیر انجام نمی‌شود و نیز وجود سیاست‌هایی که توزیع وسایل پیشگیری از بارداری را محدود می‌کنند، به صورتی حادث‌تر در جامعه خود را نمایان کرده است. از این رو در صورتی که راهکارهای مناسب در دستور کار قرار نگیرد، گستره وسیع‌تری از جمعیت فعال کشور در آینده در معرض این تهدید قرار خواهند گرفت.

نتیجه‌گیری

امنیت انسانی یکی از مهمترین و جوه جوامع امروزین محسوب می‌شود که بدون توجه به این بعد از امنیت نمی‌توان دستیابی به توسعه پایدار و متوازن را انتظار داشت. یکی از مهمترین ویژگی‌های این حوزه از امنیت، محوریت و جوه نرم‌افزاری و اولویت آن نسبت به جوه سخت‌افزاری است. این بدان معناست که اصلاح و ترمیم مشکلات و معضلات موجود در این عرصه تنها با استفاده از رویکردهای علمی و پژوهشی و آسیب‌شناسی‌های جامعه‌شناسانه قابل رفع و رجوع خواهد بود.

آنکه بخش خصوصی در ایران هنوز به میزان قابل توجهی ابتدایی و نحیف است و توان لازم برای عهده‌دار شدن و تصدی چنین امری را ندارد. دوم، بخش خصوصی بیش از آنکه به ترمیم بنیادین نهادهای سلامت پردازد، به تعمیق و تقویت بنیه اقتصادی خود از راه پیشینه‌سازی سود خواهد پرداخت. با این حال ممکن است در صورتی که سیاست‌های نظام سلامت در حوزه درمان به صورت اصولی به بخش خصوصی داده شود و در عین حال تمهیداتی برای کاهش هزینه‌های درمان اندیشیده شود و در مقابل در حوزه بهداشت، دولت خود را مکلف به ارائه خدمات نماید، مشکلات کنونی و آسیب‌های ناشی از نظام سلامت دولتی تا حدود زیادی مرتفع شود.

مراسم چهارشنبه آخر سال

حوادث شب چهارشنبه آخر سال در کشور امسال نیز جان عده‌ای را گرفت و در حدود ۲۵۰ نفر را نیز روانه بیمارستان کرد که ۲۳۴ نفر آنها مرد بودند. این در حالی بود که انفجار اسلام‌شهر که به دلیل انباشت ترقه، مواد منفجره و وسایل آتش‌زا به وقوع پیوست نیز یکی از دلخراش‌ترین صحنه‌ها در روزهای پایانی سال را رقم زد. این وقایع نشان داد به‌رغم تلاش در فضای مجازی و تشکیل کمپین‌های تحریم آتش‌بازی‌های خطرناک در چهارشنبه پایان سال و اجرای بدون خطر آن، تلاش‌های انجام شده با هدف تأمین امنیت در این روز ناکام ماند. نظر می‌رسد که این ناکامی را باید محصول دو عامل دانست؛ نخست آنکه در قبال این حوادث نهاد یا کارگزار نهادی به صورت خاص تشکیل نشده است تا به شکلی هدفمند و سازمان‌مند به تأمین امنیت در این مقطع زمانی پردازد و دوم آنکه برخورد با این پدیده بیشتر در سطح نصایح و دستورات از بالا به پایین طرح گردیده و این مسئله به صورت جامعه‌شناسانه آسیب‌شناسی نشده است.

خودکشی؛ بحران فراگیر

خودکشی در سال گذشته در گستره قابل ملاحظه‌ای به وقوع پیوست به گونه‌ای که برخی سال ۱۳۹۴ را سال خودکشی نامیدند. علاوه بر خودکشی‌های پیاپی دانش‌آموزان در سال گذشته، در اسفندماه نیز چند مورد از جمله خودکشی سه خواهر در منزل مسکونی، خودکشی یک جوان ۲۷ ساله در مترو گلبرگ، و خودکشی یکی از دانشجویان پسر دانشگاه خوارزمی به وقوع پیوست. به نظر می‌رسد یکی از رویکردهای ناشیانه در مورد تحلیل خودکشی‌های به وقوع پیوسته، تلاش مسئولان برای ناچیز شمردن ابعاد اجتماعی خودکشی افراد، باشد به گونه‌ای که این پدیده را در سطحی‌ترین رویکرد که به مشکلات فردی باز می‌گردد، جستجو می‌کنند، امری که تلاش برای بررسی‌های بیشتر برای مقابله با این پدیده شوم اجتماعی را کند می‌کند.

